

Докторске академске студије

Предмет: Отворени докторски семинар

Руководилац докторских студија: редовни проф. др Слободан Самарцић

ПРЕДЛОГ ИСТРАЖИВАЊА

*Међусобни утицај корупције и савремених
оружаних сукоба
у периоду између 1991. и 2015. године*

Студент:
Милан С. Милутиновић
бр. индекса 36/2017
e-mail: milansm@yahoo.com

Предлог ментора:
ванредни професор
др Немања Џуверовић

Београд,
мај 2019. године

С А Д Р Ж А Ј

1. Проблем истраживања
  - 1.1. Хипотетички ставови о проблему
  - 1.2. Резултати досадашњих истраживања
  - 1.3. Значај истраживања
2. Предмет истраживања
  - 2.1. Прелиминарно одређење предмета истраживања
  - 2.2. Теоријско одређења предмета истраживања
  - 2.3. Операционално одређење проблема
  - 2.4. Временско одређење предмета истраживања
  - 2.5. Просторно одређење предмета истраживања
  - 2.6. Дисциплинарно одређење предмета истраживања
3. Циљеви и задаци истраживања
  - 3.1. Научни циљ истраживања
  - 3.2. Друштвени циљ истраживања
4. Хипотетички оквир истраживања
5. Начин истраживања
6. Оправданост истраживања

Структура пројекта

Литература

1. Проблем истраживања

Корупција је вероватно присутна људском друштву од самих његових почетака, те се у том смислу може сматрати универзалним проблемом и друштвено-историјском константом која није ограничена на уже одређени географски простор или специфичну популацију.

Оружани сукоби такође прате људско друштво кроз читаву историју и без просторног ограничења, варирајући према облицима и утицају на промене у политичкој архитектури света и на развој теоријске мисли у друштвеним наукама, али остајући константна појава коју до сада није било могуће трајно отклонити, упркос бројним међународним покушајима. Под појмом савремених оружаних сукоба, за потребе овог истраживања, биће анализирани међудржавни или унутрашњи оружани сукоби, вођени са или без учешћа спољних интервенишућих сила, који су се одиграли након завршетка Хладног рата (1991. године) и блоковске поделе света. За почетну годину одабрана је 1991, као историјска прекретница која је променила односе снага у свету и на неколико деценија изменила праксу разрешења започетих унутрашњих и међудржавних сукоба, у односу на механизме доминантне у претходној половини века.

Анализа интеракције ова два друштвена феномена у савременом свету биће **предмет** овог истраживања. **Истраживачки проблем** је идентификовање начина на које корупција може утицати на настанак и ток оружаног сукоба, а већ започети оружани сукоб може изменити од раније присутне облике корупције у посматраном друштву.

Као примарни временски оквир биће посматран период од завршетка Хладног рата (1991. године) до актуелних оружаних сукоба (закључно са 2015. годином) који су предмет најинтензивнијег ангажовања Организације уједињених нација, Европске уније Организације за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС), Северноатлантског савеза (НАТО) и других кључних чинилаца глобалне безбедности. Година 2015. узета је за завршну временску границу услед чињенице да је у току ње започета војна интервенција Руске Федерације у Сирији која је на глобалном нивоу успоставила нову геополитичку реалност, након две и по деценије претежне униполарности. Закључно са истом годином потписана су и два Споразума из Минска којима је окончана интензивна фаза оружаног сукоба у Украјини, започетог 2014. године. Тиме је иницијатива за дугорочно разрешење овог конфликта који носи велики потенцијал за угрожавање мира у читавој Европи, па и свету (макар привремено) препуштена дипломатским напорима. Сматрамо да је неопходно успоставити неколико година временске дистанце између тренутка спровођења истраживања и догађаја који су предмет његове анализе, да би се обезбедиле разноврсност, проверљивост и већа поузданост извора података.

За просторни оквир биће одабрани Европа, Средњи исток и делови Африке, који су у назначеном временском раздобљу били поприште неких од највећих оружаних сукоба, војних интервенција, али и мировних напора међународне заједнице у виду мултилатералних иницијатива за успостављање одрживог мира и постконфликтну реконструкцију друштва.

Разумевање појма корупције до данас није унифицирано.¹ Не постоји његово јединствено и општеприхваћено тумачење које се може сматрати валидним за читаво човечанство или научну заједницу, а разлике у начину поимања веома често су последице културолошких или цивилизацијских разлика које се испољавају у различитим деловима света. Логичан концепт поделе дефиниција појма корупције на три категорије понудила је Тијана Перић Дилингентски, у докторској дисертацији одбрањеној на Факултету политичких наука 2016. године.² Према овој подели, могуће је идентификовати: 1. дефиниције корупције усмерене на злоупотребу јавне службе у приватне сврхе; 2. тржишно оријентисане дефиниције и 3. дефиниције које се односе на злоупотребу јавног интереса.³

Под појмом корупције најчешће се и у најширој формулацији, подразумева злоупотреба власти ради остварења приватних циљева. Сам термин корупција потиче од латинске речи *corruptio* и означава поквареност, кварност, изопаченост, подмићивање или поткупљивање. По својој суштини, он подразумева напуштање или кршење нечега у основи доброг и прелазак на искварену, морално (а често и законски) недопустиву праксу. Да би се неком облику људског деловања могао дати негативан вредносни контекст и да би оно могло бити означено као корупција, неопходно је постојање претходног нормативног идеала који му служи као антоним.

Џозеф Нај је корупцију дефинисао као „понашање које одступа од уобичајених дужности јавне улоге због приватних веза (породичних или блиске приватне клике), материјалних добитака или статуса и које се манифестује у подмићивању, непотизму и проневери нелегалном присвајању јавних ресурса у личне сврхе)“.⁴

Џон Геринг је у *Методологији друштвених наука* (2012) корупцију квалификовао као тему од централног значаја за друштвене науке,⁵ а *политичку корупцију* дефинисао као злоупотребу јавне дужности ради стицања приватне добити.⁶ Наведена научна дефиниција је по суштини блиска појмовном оквиру који у пракси примењују Уједињене нације, Светска банка, Савет Европе, али и бројне државе у својим законима и стратегијама.

---

¹ Предрад Петровић, Корупција у сектору безбедности Србије, Београдски центар за безбедносну политику, Београд, 2012, стр. 13.

² Тијана Д. Перић Дилингентски, *Институционални фактори политичке корупције на постјугословенском простору (2000 – 2014)*, Факултет политичких наука, Београд, 2016.

³ Дилингентски (2016), стр. 25-29.

⁴ Joseph S. Nye, *Corruption and Political Development A Cost-Benefit Analysis*, The American Political Science Review, Vol. 61, No. 2, Cambridge, 1967, 419.

⁵ John Gerring, *Social Science Methodology, A Unified Framework*, Second edition, Cambridge University Press, Cambridge, 2012, 263.

⁶ Gerring (2012), 185.

Према схватању организације „Међународна транспарентност“ (Transparency International), као једне од најзначајнијих и најутицајнијих установа посвећених изучавању и практичном сузбијању ове појаве, корупцијом се сматра „злоупотреба поверене власти ради прибављања приватне користи“.⁷ Ова формулација је широко распрострањена међу практичарима из великог броја међународних и невладиних организација, као и независних регулаторних тела различитих држава, али за научни приступ није довољно широка.

Национална стратегија за борбу против корупције Републике Србије, усвојена у Народној скупштини 2005. године, корупцију дефинише као „однос који се заснива злоупотребом овлашћења у јавном или приватном сектору, у циљу стицања личне користи или користи за другога“.⁸

Из перспективе невладине организације „Београдски центар за безбедносну политику“, корупција у најширем смислу подразумева „свако кварење, односно одступање од правила и норми“, а у ужем злоупотребу поверених јавних овлашћења од стране носиоца јавне функције ради стицања одређене користи. Назначено је да подразумевана корист може бити материјална (попут новца) или нематеријална (на пример, у виду добијања услуга).⁹

Будући да ни у погледу појма оружаног конфликта до данас не постоји јединствена и општеприхваћена академска дефиниција, у почетној фази овог истраживања биће коришћено тумачење шведског Универзитета Упсала, као референтне академске институције чије Одељење за истраживање мира и конфликта од 1946. године спроводи истраживачки програм студија конфликта на светском нивоу (Uppsala Conflict Data Program).¹⁰ Према овом тумачењу, оружани конфликт заснован на учешћу држава је „активни спор који се тиче влада или територија и обухвата употребу оружаних снага најмање две супротстављене стране, од којих је најмање једна страна влада или држава, а за последицу има најмање 25 смртних случајева повезаних са вођењем борби у једној календарској години“.¹¹ Упоредо са конфликтима заснованим на учешћу држава, постоје и недржавни оружани конфликти, под којима се подразумева „употреба оружане силе између две организоване оружане групе, од којих ниједна није влада или држава, а која за

---

⁷ М. Pyman, А.С. Wegener, *Building Integrity and Reducing Corruption in Defence: 20 Practical Reforms*, Transparency International United Kingdom Defence and Security Programme, London, 2011, pp. 65.

⁸ *Национална стратегија за борбу против корупције* из 2005. године, преузета са Интернет презентације Агенције за борбу против корупције: http://www.acas.rs/wp-content/uploads/2010/06/Nacionalna_strategija.pdf (приступљено 14. 01. 2018. године).

⁹ Петровић (2012), 142.

¹⁰ Званична интернет презентација Програма за податке о конфликтима Универзитета Упсала: <http://ucdp.uu.se> (приступљено 09. 06. 2018. године).

¹¹ Извор: база података Универзитета Упсала: <http://pcr.uu.se/research/ucdp/definitions> (приступљено 05. 06. 2018. године).

исход има најмање 25 смртних случајева повезаних са вођењем борби у једној календарској години“.¹²

Хронолошко одређење најстарије познате појаве корупције у људском друштву вероватно није могуће прецизно извршити и неизвесно је колико би такав напор уопште имао смисла. Метафорички, можемо рећи да би њену најранију појаву можда било могуће тражити још у првобитној људској заједници, када је палеолитски човек први пут дошао на идеју да себе поштеди вршења стражарске, ловачке или сакупљачке дужности према роду, тако што ће својим следовањем хране подмитити саплеменика да ту обавезу изврши уместо њега.

Ратови и други облици оружаног сукоба константна су форма насилног разрешења сукоба интереса људи и њихових заједница, још од праисторије, а били су предмет анализе аутора различитог усмерења, од проналаска првих писаних сведочанстава о забележеном промишљању суштине људског друштва и односа унутар њега. Тражењем узрока оружаног сукоба, покушајем разумевања и објашњења њиховог тока, исхода, па и настојањима да се идентификују законитости њиховог одвијања (ради предвиђања будућих исхода и давања смерница практичној политици) бавили су се бројни филозофи, књижевници, историчари, теолози, географи, економисти, правници, социолози, антрополози, психолози, политиколози и теоретичари међународних односа.

Писани историјски извори и литература, од старог века до модерног доба, сведоче о уверењу савременика да су опште опадање морала и корупција као његов ужи део били узрок назадовања људских друштава и отежаних животних околности њихових припадника. Многи аутори су идентификовали облике понашања који би се могли сматрати коруптивнима као саставни део деловања учесника оружаног сукоба, а у појединим случајевима корупцију оцењивали и као чинилац који може значајно допринети победи једне или поразу друге зарађене стране и утицати на обликовање институција и односа које ће дугорочно креирати односе у друштву.

Оружани сукоби или уверење јавности о високом степену вероватноће настанка оружаног конфронтација, које би могле угрозити опстанак постојећег политичко-безбедносног уређења (на националном, регионалном и глобалном нивоу), стварају повољније окружење за појаву и развој различитих облика корупције, када се потреба за безбедношћу претпостави начелима законитости и транспарентности. Неопходност пружања тренутног одговора на изазов који се перципира као витална безбедносна криза, неретко води занемаривању претходно прихваћених правила, кршењу правних и етичких норми достигнутих у дотадашњем развоју друштва и повећању толеранције према таквим одступањима. Такве околности одговарају појединцима и групама заинтересованим за брзо стицање материјалне добити путем злоупотребе јавних овлашћења и јавних ресурса. Криза морала, као редовна пратиља политичких и економских криза још више се продубљује након што се потенцијални оружани сукоби трансформишу у активне и уследи блокада или урушавање мирнодопских институција задужених за спровођење закона (пре свега полиције и правосуђа). У периодима безвлашћа или привремене суспензије права, на подручјима захваћеним оружаном сукобом, ствара се погодно окружење за бујање различитих видова криминала, корупције и злочина чије жртве могу постати значајни

---

¹² Извор: база података Универзитета Упсала: http://pcr.uu.se/research/ucdp/definitions/#Non-state_conflict (приступљено 05. 06. 2018. године).

делови популације, док њихови носиоци могу стицати и константно увећавати материјално богатство и политичку моћ.

Ангажовање истраживача који су проучавали ратове новијег датума вођене на Балкану, у регионима Кавказа, Средњег Истока и на афричком континенту резултирало је закључцима да је корупција била неизоставни део политичке економије сваког од унутрашњих сукоба, јер су криминалне и кријумчарске мреже обезбеђивале значајан део материјалне базе за успешно вођење операција.¹³ Уједно је констатовано и да су претходно постојећи облици корупције доживели еволутивне промене, након избијања оружаних сукоба. Истраживачи су указали на неопходност интердисциплинарног проучавања тог проблема из перспектива безбедности, политичке економије, права и криминалистике. Корупција се у току оружаних конфликта јављала као средство избегавања режима међународних санкција, које су за циљ имале спречавање дотока наоружања и војне опреме у ратом захваћена подручја. Кроз коруптивне мреже вршена је продаја и нелегална дистрибуција међународне хуманитарне помоћи упућене у зоне конфликта, која је требало да буде бесплатна и намењена најугроженијима. Давање мита је за многе становнике подручја захваћених сукобима било једини могући начин да избегну присилну мобилизацију у оружане формације или да себи и својим породицама обезбеде пролаз до безбедних зона (што је нарочито видљиво у текућој мигрантској кризи). Међусобна трговина зараћених страна оружјем, муницијом, енергентима, храном, санитарским и осталим потребним материјалом, у ситуацијама када није било могуће снабдевање из других извора, такође је неретко била плод нетранспарентних и илегалних аранжмана политичких и војних елита, од којих су користи имали њихови предводници или са њима повезана лица. И мотиви спољних сила које су доносиле одлуку о политичким и војним интервенцијама, ради наметања мира, могу се легитимно процењивати у контексту лукративних и коруптивних интереса, нарочито у случајевима где постоје материјални докази да су њихови политички лидери и високи војни команданти, након одласка са јавних функција, преузимали високо плаћене дужности у приватним компанијама повезаним са странама у чију корист је претходно извршена интервенција или са њиховим политичким елитама.

Из претходно наведених чињеница можемо извести закључак да је корупција у току оружаних сукоба појава која значајно утиче на опште безбедносно и политичко окружење и животе великог броја грађана. Она је уједно и веома прилагодљив феномен, који се развија у складу са измењеним окружењем. Распрострањеност корупције се негативно одражава на правну и имовинску сигурност грађана земаља захваћених оружаним сукобима, економски их експлоатише, лишава достојанства и угрожава њихова основна права (укључујући и право на живот). Корупција такође може играти значајну улогу у прибављању средстава за очување или промену равнотежа снага сукобљених страна и утицати на коначан исход сукоба (успостављање мира). У овом истраживању настојаћемо да појаву корупције у савременим оружаним сукобима сагледамо у што више варијетета, типски је класификујемо, уочимо и објаснимо узроке њеног настанка и законитости према

---

¹³ M. Berdal, D. M. Malone, *Greed and Grievance: Economic Agendas in Civil Wars*, Lynne Rienner Publishers, Boulder, Colorado, 2000.
Peter Andreas, *The Clandestine Political Economy of War and Peace in Bosnia*, *International Studies Quarterly*, Oxford, 2004, 48, 29–51.

којима се коруптивни процеси одвијају, уз тражење заједничких карактеристика на основу више студија случаја, које би могле водити извођењу општих закључака.

Проучавање корупције као друштвеног проблема, са различитих аспеката може припадати етици (моралној филозофији), економији, правним наукама, социологији или политикологији. Појединим њеним сегментима у прошлости су се такође бавили теолози, историчари, војни стратеги и владари који су желели да својим наследницима ставе писана упутства за успешно управљање државом.

1.1. Хипотетички ставови о проблему

У бројним научним студијама, примењеним истраживањима која спровode међународне организације (попут Уједињених нација, Светске банке, Савета Европе, Европске уније, Организације за европску сарадњу и развој - ОЕЦД), невладине организације (међу којима се по значају и обиму истраживања нарочито издваја „Међународна транспарентност“ – Transparency International) публикацијама и часописима специјализованим за проблематику корупције у савременом свету присутна је тежња да буду анализирани узроци, појавни облици корупције и последице у људском друштву или његовим појединим сегментима. Корупција у оружаним сукобима појачано се проучава од деведесетих година двадесетог века, под директним утицајем искустава из ратова и мировних операција вођених на простору Европе (бивше Југославије и држава које су до 1991. године чиниле Совјетски савез), али и Средњег истока и Африке. Нарочит значај имају проучавања обима и облика корупције у војним операцијама вођеним у Авганистану и Ираку, након 2001. и 2003. године.

Најзначајнији хипотетички ставови о значају проблема корупције и њеном утицају на савремене оружане сукобе који се могу извести из ових истраживања су следећи:

- Корупција и нарушавање интегритета у јавном сектору наносе значајну штету великом броју држава света и човечанству у целини, иако их поједини аутори сматрају неизбежном пропратним појавама економског развоја у сваком друштву.
- Корупција одвлачи значајан део финансијских средстава намењених развоју друштава и побољшању услова живота у њима, чиме погађа сиромашне и маргинализоване групе становника, утиче на пораст неједнакости у друштву и подстиче социјалне тензије.
- Корупција може утицати на националну регионалну и међународну безбедност и нарушити поредак заснован на консензусу чији је смисао да обезбеди мир, ненасилно решавање спорова и одрживи развој.
- Питање постојања и распрострањености корупције у значајној мери привлачи пажњу јавности, а уверење о њеном постојању може бити мотивациони фактор за промену власти, било путем избора, било кроз ванинституционалне облике политичке борбе (протесте, побуне, државне ударе, револуције, па чак и грађанске ратове).
- Распрострањеност корупције повећава се у друштвима захваћеним конфликтима, услед привремене или трајне суспензије владавине права, отежаних услова рада институција надлежних за спровођење закона, смањења нивоа транспарентности у

раду државне управе и безбедносно-одбрамбеног апарата који се правда потребама заштите виталних безбедносних интереса, економске кризе и кризе морала.

- Потреба за заштитом угрожене националне безбедности или виталних националних интереса (у ратном стању, ванредном стању или ситуацијама које стварају уверење јавности и власти о високом степену вероватноће настанка оружаних конфронтација) може послужити као оправдање за смањење транспарентности у раду националних влада, чиме се ствара погодније окружење за успостављање и развој коруптивних односа.
- Корупција је неизоставни део политичке економије сваког од унутрашњих оружаних сукоба, јер криминалне и кријумчарске мреже обезбеђују значајан део материјалне базе за успешно вођење операција.
- Корупција се у току оружаних конфликта често јавља као средство помоћу ког се настоји осујетити примена међународних мера ограничења, а које за циљ имају спречавање дотока наоружања и војне опреме у ратом захваћена подручја.
- Коруптивни односи политичких и војних елита понекад представљају основу нелегалне трговине између сукобљених страна у току оружаних конфликта, кроз коју се врши узајамно снабдевање оружјем, муницијом, енергентима, храном, санитарским и осталим дефицитарним материјалом, када до неопходних средстава за наставак операција није могуће доћи другим путем.
- Цивилно становништво држава или територија захваћених оружаним сукобима често је приморано да пристајањем на корупцију (давањем изнуђеног мита или незаконитим плаћањем робе и услуга) спасава живот и имовину себе и чланова својих породица.
- Политичке, економске и војне елите спољних сила, које одлучују о покретању и временском трајању војних интервенција или операција наметања мира такође могу бити мотивисане лукративним интересима, заснованим на повезаношћу са значајним привредним субјектима, што у крајњем случају може водити злоупотреби јавних ресурса ради остварења приватних интереса (политичкој корупцији).
- Државе региона Југоисточне Европе које су прошле кроз вишегодишње оружане конфликте, остале су значајно угрожене распрострањеношћу корупције и након успостављања мира, што је констатовано у већем броју анализа и извештаја релевантних међународних организација.
- Декларативна борба против корупције, у друштвима захваћеним оружаним сукобима или срединама које се опорављају од последица конфликта, може служити као средство за јачање ауторитарне власти, смањење нивоа политичких слобода и обрачун са политичким противницима или неистомишљеницима.

Обједињавањем а потом и уопштавањем досадашњих сазнања као и мноштва непознаница и питања која се односе на сложен проблем разматрања, указује се на кључну дилему која се може формулати кроз проблемско питање – „У којим облицима се корупција јавља у савременим оружаним сукобима и како њено постојање утиче на ток и исход тих сукоба?“

Допунско проблемско питање гласило би „На који начин оружани сукоб мења до тада распрострањене облике корупције и да ли их допуњава новим, специфичним формама?“

1.2. Резултати досадашњих истраживања

Иако је свест о постојању корупције манифестоване у току оружаних сукоба или у вези са припремом за њих, била историјска константа у току највећег дела историје, постојале су и до данас постоје бројне разлике у њеном поимању. Те разлике су засноване на различитим културним и етичким обрасцима. Културни и етички обрасци могли су еволуирати кроз време и смењивати се на једном истом географском простору, у складу са променама насталим у духу одређене епохе и њеног система вредности. Различити стандарди су такође могли постојати и једновремено у већем броју људских заједница које су физички биле одвојене једна од друге и између којих није постојала интензивна размена идеја (било услед географске удаљености или због припадности различитим, затвореним и често супротстављеним цивилизацијама).

Студије конфликта или студије мира су правци у друштвеним наукама који су почели да се развијају након Првог светског рата, а нарочит подстрек су добили након завршетка Другог светског рата и оснивања Организације уједињених нација (1948). У њиховом развоју предњаче универзитетски центри из Велике Британије, Сједињених Америчких Држава и скандинавских земаља. Краљев колеџ у Лондону, Лондонска школа економије и политичких наука, Универзитет у Манчестеру, Тринити колеџ у Даблину, Универзитет у Ослу, Универзитет у Упсали, Универзитет у Орегону, само су неки од академских центара који имају програме студија конфликта и мира на основним и постдипломским нивоима школовања. Европска унија, као заједница настала на добровољном удруживању држава које су претходно међусобно ратовале, настоји да промовише вредности мира и ненасилног решавања сукоба у међународним односима. Због тога је и сама велики покровитељ развоја студија мира, а експерте из те области често ангажује за рад на терену, у саставу њених мисија.

У току последње три деценије о корупцији и борби против ње написан је значајан број књига, студија стручних и научних радова, како у нашој земљи тако (у знатно већем обиму) и у иностранству. Највећи део те продукције био је усмерен на практична питања, подршку процесима реформи или консолидације јавне управе и проналажењу решења за смањење констатованог нивоа корупције (кроз програме образовања и обуке, развој механизма за превенцију, и одговарајућег система за откривање и санкционисање коруптивних радњи). Међу ауторима који су се бавили питањима корупције, њеног утицаја на сектор безбедности и појавне облике у оружаним конфликтима, посебан значај за ово истраживање имају: Џозеф Нај,¹⁴ Џон Геринг,¹⁵ Лесли Холмс,¹⁶ Марк Пајмен,¹⁷ Сара Чејс,¹⁸ Брус Бјучан, Лиза Хил,¹⁹ Тодор Тагарев,²⁰ Валери Рачев,²¹ Марк Филп,²² Филип

---

¹⁴ Joseph S. Nye (1967).

¹⁵ John Gerring (2012).

¹⁶ Lesslie Holms (2015).

¹⁷ M. Pyman, *Building Integrity and Countering Corruption in Defense and Security*, Transparency International, Defence and Security Programme, London, 2011.

¹⁸ Sarah Chayes, *Thieves of State: Why Corruption Threatens Global Security*, W. W. Norton Company, New York, 2016.

¹⁹ B. Buchan, L. Hill, *An Intellectual History of Political Corruption*, Palgrave Macmillan, London, 2014.

Лебијон,²³ Матс Бердал, Дејвид М. Малоун,²⁴ Петер Андреас,²⁵ Лота Темнер, Петер Валенстин,²⁶ Тереза Петерсон,²⁷ Јонас Линдберг, Камила Орјуела, Ким Сас Микелсен, Загорка Голубовић,²⁸ Предраг Петровић,²⁹ Александра Рабреновић³⁰, Тијана Перић Дилингентски, Вања Роквић и Катарина Радивојевић.³¹

Део досадашње теоријске продукције анализирао је корупцију као елемент савремених оружаних сукоба. У том погледу, можемо издвојити студију Филипа Лебиона, истраживача из Института за глобална питања Универзитета Британске Колумбије, у Ванкуверу (Канада) посвећену улози корупције у оружаним конфликтима, чије централно питање гласи: „Да ли корупција може послужити као средство за куповину мира или напротив увек деује као гориво за распламсавање рата?“³² Истраживачице Наташа Нојдорфер, са Универзитета Лудвига Максимилијана у Минхену и Улрике Теуеркауф из Лондонске школе економије и политичких наука анализирали су утицај корупције на ризик од избијања етнички мотивисаних ратова, на узорку од 87 конфликта вођених у периоду од 1984. до 2007. године и извеле закључак да корупција значајно утиче на могућност избијања етничких ратова.³³ За истраживаче које занима улога корупције у оружаном конфликтима вођеним на простору бивше Југославије, корисно штиво представља анализа политичке економије рата и мира у Босни и Херцеговини коју је извршио Петер Андреас, са Универзитета Браун у Сједињеним Америчким државама (Andreas 2004). Аутор је у оквиру емпиријског истраживања интервјуисао преко 200 бивших војних команданата, домаћих и међународних званичника и страних посматрача, дајући солидан модел који може бити примењен и у оквиру овог истраживања.

И поред тога, ретки су били покушаји да се појава корупције у оружаним конфликтима анализира и објасни у форми синтезе која би објединила узроке њеног настанка,

---

²⁰ T. Tagarev, *Building Integrity and Reducing Corruption in Defence: A Compendium of Best Practices*, Geneva Center for Democratic Control of Armed Forces, Geneva, 2010 и T. Tagarev, *Enabling Factors and Effects of Corruption in the Defense Sector, Connections: The Quarterly Journal* (9.3, Summer), the PfP Consortium of Defence Academies & Security Studies Institute, Garmisch-Partenkirchen, Germany, 2010, 75-86..

²¹ V. Ratchev, *Civilisation of the Defence Ministry: A functional Approach to a Modern Defence Institution*, DCAF, Geneva, Switzerland, 2011.

²² M. Philp, *Defining Political Corruption*, Political Studies, 45 (3), Sheffield, 1997, 436–62.

²³ Philippe Le Billon (2003).

²⁴ M. Berdal, D. M. Malone (2000).

²⁵ Andreas (2004).

²⁶ Lotta Themnér & Peter Wallensteen, *Armed Conflicts, 1946–2011*, Journal of Peace Research, 49(4), SAGE Publication Inc, New York, 2012, 565–575.

²⁷ Therése Pettersson & Peter Wallensteen, *Armed conflicts, 1946–2014*, Journal of Peace Research, Vol. 52(4), SAGE Publication Inc, New York, 2015, 536–550.

²⁸ Загорка Голубовић, *Политика и свакодневни живот: Србија 1999-2002*, Институт за филозофију и друштвену теорију, Београд, 2003.

²⁹ Предраг Петровић, *Корупција у сектору безбедности Републике Србије*, Београдски центар за безбедносну политику, Београд, 2013.

³⁰ Aleksandra Rabrenović, *Legal Mechanisms for Prevention of Corruption in Southeast Europe*, CIDS, Oslo, 2014.

³¹ В. Роквић, К. Радојевић, *Изградња интегритета у систему одбране и сузбијање ризика од корупције – искуства НАТО и земаља Партнерства за мир*, Војно дело (пролеће), Београд 2011, стр. 136-150.

³² Philippe Le Billon, *Buying Peace or Fuelling War: the Role of Corruption in Armed Conflicts*, Journal of International Development, 15, 413–426 (2003).

³³ Natascha S. Neudorfer and Ulrike G. Theuerkauf, *Buying War Not Peace: The Influence of Corruption on the Risk of Ethnic War*, Comparative Political Studies, Vol. 47(13), SAGE Publications, New York, 2014, pp.1856 – 1886.

доминантне појавне облике (уз предлог класификације), законитости према којима корупција делује у сличним друштвеним околностима оружаног конфликта, преглед досадашњих политика за борбу против корупције у оружаним конфликтима и предикцију њене улоге у будућим ратовима. Амбиција аутора овог нацрта је да учини управо то, настојећи да испита да ли је у појави корупције оружаним конфликтима са краја 20. и почетка 21. века, на простору Европе и Средњег истока, било одређених подударности и општих законитости, на основу се могу извући закључци значајни за разумевање овог проблема у досадашњем времену и деценијама које долазе.

Од завршетка Хладног рата, преусмеравања пажње политике и академске заједнице са ривалства политичко-безбедносних блокова и трке у наоружању на економски развој, политичке реформе и уређење земаља опредељених за транзицију ка западном моделу уређења, порасло је интересовање за питање корупције, као и њеног утицаја на односе у друштву и савременом свету. Пораст броја војних интервенција, као и мисија постконфликтне стабилизације и реконструкције ратом разорених друштава резултирао је и повећањем интересовања за контролу потрошње буџетских средстава намењених њиховом успешном вођењу, укључујући и контролу законитости трошења буџетског новца у току вођења војних операције. Ова тема је нарочито добијала на значају у току економских криза, било да су оне имале глобални карактер (попут светске финансијске кризе из 2008. године) или да су биле ограничене на поједине државе приморане на мере штедње кроз рестриктивне програме реформи, наметнутих од стране националних влада или међународних институција са којима су улазиле у неку врсту уговорних односа. Смањење одливања новца пореских обвезника на корупцију посматрано је као један од могућих доприноса ефикаснијем коришћењу расположивих и често оскудних финансијских средстава. Истовремено је растао и ново свести да се питање постојања организованог криминала и корупције у земаљама захваћеним оружаним сукобима не може посматрати само са правног и економског аспекта, већ и из угла социологије, психологије, етнологије, и многих других повезаних наука. У том контексту, спроведена су бројна истраживања, покренуте глобалне, регионалне и националне иницијативе.

Истраживачи са краја двадесетог и почетка XXI века проблем корупције примарно посматрају кроз неолиберални економски модел дефинисан Вашингтонским консензусом из 1989. године и диктиран земаљама у развоју од стране Светске банке, Међународног монетарног фонда и Управе федералних резерви САД. А интересовање за феномен корупције у секторима одбране и безбедности (главним актерима сваког оружаног сукоба) нарочито је интензивирао након окончања Хладног рата. Нестанак биполарног света у коме је сваки од блокова био суочен са претњом војног уништења (и сходно томе, није бирао средства да одржи равнотежу или оствари надмоћ над противником) омогућио је да у раздобљу смањене вероватноће од избијања глобалног сукоба, више пажње буде усмерено на питања добре управе, рационалног располагања ограниченим економским ресурсима, етичког и правног оквира чијих норми би се требало придржавати како у миру, тако и у рату.

Питањима борбе против корупције, те утицаја корупције на одрживи развој и безбедност у свету, у току последњих неколико деценија, нарочиту пажњу су посветили: Организација уједињених нација, **Програм Уједињених нација за развој (UNDP)**, Канцеларија Уједињених нација за борбу против дрога и организованог криминала (UNODC), **Светска банка**, **Организација за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС)**,

Савет Европе, Европска унија, Интерпол, Програм Северноатлантског савеза за изградњу интегритета и смањење корупције у области одбране (*NATO Building Integrity – BI Programme*), Организација „Међународна транспарентности“ (Transparency International – TI) и нарочито њен Програм за одбрану и безбедност, са седиштем у Лондону, Међународна академија за борбу против корупције са седиштем у Бечу и већи број националних институција у државама које су овај проблем препознале као веома важан.

У Сједињеним Америчким Државама постоји вишедеценијска пракса суђења државним званичницима за кривична дела повезана са корупцијом, која увек привлачи велику пажњу јавности. За вођење операција и одржавање војних контингената широм света, ова земља сваке године троши износе који се мере десетинама милијарди долара, а кроз поступке независне ревизије у претходним годинама је утврђено да се значајан део тих средстава одлива у нелегалне канале.³⁴ Већина војних интервенција Сједињених Америчких Држава, НАТО или „коалиција вољних“ окупљених око САД, као и операција постконфликтне стабилизације у периоду од 1993. године до данас, била је праћена значајним аферама са елементима корупције. Као последице таквог стања, документовани су: незадовољавајућа ефикасност оружаних снага, неуспеси у остваривању декларисаних политичких циљева, огромни финансијски губици, а неретко и људске жртве. Посебно се у том погледу истичу интервенције и операције „изградње држава“ у Авганистану и Ираку, које су резултирале обимним истрагама и кривичним процесима, обрађеним у извештајима истражних органа и академској литератури. Бивши министар одбране Бугарске и професор на Академији одбране „Г. С. Раковски“ Тодор Тагарев је у *НАТО Зборнику најбољих пракси изградње интегритета и смањења корупције у сектору одбране* (2010) изнео запажање да нестабилност конфликтних ситуација или претња могућег избијања конфликта, током замрзнутих сукоба, утичу на појаву корупције.³⁵ Сара Чејс је у монографији *Крадљивци држава, Због чега корупција представља претњу по глобалну безбедност* (2015) закључила да корупција може директно допринети порасту броја и величине безбедносних агенција у савременом свету, које потом очајнички траже оправдање за наставак свога постојања и нове сукобе.³⁶

Оправдање под којим је извршена окупација Ирака 2003. године (накнадно оспорена тврдња о постојању оружја за масовно уништење које је било представљано као глобална претња) отвара питање да ли су том приликом јавни ресурси првог реда (оружане снаге, средства јавног информисања и целокупан дипломатски апарат) били злоупотребљени зарад остварења приватних интереса власника капитала из енергетског и војноиндустријског сектора интервенишућих држава, као и са њима повезаних политичара највишег ранга. Уколико би се доказало да је одговор потврдан, таква врста злоупотребе би се могла оквалификовати као прворазредни пример политичке корупције.

---

³⁴ United States, Department of Defense, *Enhancing Security and Stability in Afghanistan*, Report to Congress In Accordance With Section 1225 of the Carl Levin and Howard P. “Buck” McKeon National Defense Authorization Act for Fiscal Year 2015 (P.L. 113-291), as amended, <https://www.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/1225-Report-Dec-2017.pdf>.

³⁵ Todor Tagarev, *Building Integrity and Reducing Corruption in Defence: A Compendium of Best Practices*, Geneva Center for Democratic Control of Armed Forces, Geneva 2010, 148.

³⁶ Sarah Chayes, *Thieves of State: Why Corruption Threatens Global Security*, W. W. Norton Company, New York, 2016.

Против бившег председника Француске Николе Саркозија, који се на челу државе налазио од 2007. до 2012. године, у марту 2018. године је покренута истрага под сумњом да је 2007. године, на незаконит начин, примио вишемилионску новчану донацију од тадашњег председника Либије, Моамера ел Гадафија, за потребе вођења предизборне кампање којом је фактички освојио власт.³⁷ Чињеница да је под вођством истог председника Саркозија, Француска четири године касније (2011) учествовала у оружаном интервенцији против Либије која је резултирала свргавањем са власти и убиством Гадафија, фактичким распарчавањем до тада суверене државе и заробљавањем значајног дела њеног материјалног богатства, легитимним чини питање да ли су коруптивни мотиви или потреба да се прикрију докази о умешаности у корупцију, могли бити укључени у процес доношења одлука о питањима рата и мира у описаном случају. Логично је очекивати да ће до завршне фазе овог истраживања те оптужбе бити одбачене или резултирати оптужницом и судским процесом који би обезбедили више документарне грађе, погодне за научну анализу.

Преврат у Украјини из 2013/14. године (који је изазвао руско припајање Крима, рат у источном делу Украјине и текућу политичко-безбедносну конфронтацију, невиђену од завршетка Хладног рата), извршен је почетком фискалне године у којој је било најављено значајно смањење војног буџета САД,³⁸ али и појединих њихових европских савезника. Начин на који су у наредним годинама подизане тензије и образлагана неопходност повећаног улагања у одбрану, легитимним чини постављање питања да ли је могуће утврдити корелацију између интереса војно-индустријског сектора (да се потрошња намењена одбрани макар задржи на дотадашњем нивоу, ако не и увећа) и активности управљања кризом на терену. Да ли су грађани САД, Европе и целокупна светска јавност били жртве манипулације и усмеравања тока свести, по моделу који је први дефинисао француски историчар Жан Делимо, у капиталном делу *Страх на Западу* (1978). Потврдним одговором би се могла оспорити тврдња да је корупција по друштвеном значају појава средњег нивоа (Геринг, 2012, стр. 111) и поставити хипотеза да она тренутно представља прворазредни безбедносни изазов.

Као део практичних механизма постконфликтне реконструкције друштва разорених унутрашњим или међународним оружаним сукобима, од деведесетих година XX века, све чешћа је била пракса истраге и судског процесуирања кривичних дела која су осим ратних злочина и злочина против човечности, обухватала и противправно стицање економске добити, путем организованог криминала и корупције. Развијен је читав низ специјализованих институција надлежних за превенцију, истраживање и кажњавање дела корупције, укључујући и она која су почињена у току ратова или у вези са њиховим вођењем. Успостављени су и посебни програми у оквиру студија већег броја друштвених наука, намењени образовању кадра задуженог за сузбијање корупције у цивилним и војним

---

³⁷ Brian Love, Emmanuel Jarry, *Former French president Sarkozy held over Gaddafi cash inquiry*, Reuters World News, 20/03/2018: <https://www.reuters.com/article/us-france-sarkozy-libya/former-french-president-sarkozy-held-over-gaddafi-cash-inquiry-idUSKBN1GW0RH> (приступљено 05. 06. 2018. године).

³⁸ Извор: *Defense Spending by State Fiscal Year 2014*, U.S. Department of Defense Office of Economic Adjustment, https://www.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/FY2014_Defense_Spending_by_State_Report.pdf.

институцијама, а готово свака мировна операција и мисија Уједињених нација, Европске уније или Организације за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС) у својој структури садржи и компоненту задужену за борбу против корупције.

1.3. Значај истраживања

Научни значај истраживања проистиче из потребе да се питање појаве и улоге корупције у савременим оружаним сукобима, као и утицаја оружаних сукоба на промене у до тада постојећим облицима корупције сагледа свеобухватно и систематски. Потребно је идентификовати појавне облике у којима се корупција јавља у току савремених оружаних сукоба, извршити класификацу сукоба и типова корупције који се јављају на подручјима захваћеним њима, као и околности које доводе до њене појаве, разумети и објаснити начин утицаја корупције на ток и исход савремених оружаних конфликта и начина на који конфликти мењају корупцију. При томе је значајно уочити и објаснити логичке и узрочно-последичних везе између настанка и тока оружаних сукоба, појаве и развоја корупције на територијама захваћеним њима и извести нове закључке који су евентуално остајали скривене при досадашњим посматрањима, примарно усмереним на политичке и војне процесе од највишег значаја за исход ратова.

Осим дескрипције, експланације и класификације, потребно је израдити и предиктивну процену могућег међусобног утицаја корупције и будућих оружаних конфликта, у догледној будућности.

Потребно је пре свега одговорити на питање: да ли је корупција као појава која се може значајно одразити на развој друштва, догађања у сфери практичне политике, па и на ток оружаних конфликта, истовремено и легитиман научни проблем (што аутор овог нацрта за сада верује да јесте случај) или спада само у домен примењених истраживања. Уколико би се доказало да корупција јесте легитиман научни проблем, било би важно класификовати којој научној дисциплини проучавање ње тежишно припада и којим методама се може легитимно проучавати? Да ли проучавање корупције у већој мери припада етици (моралној филозофији), економији, правним наукама, социологији или политикологији? Може ли се или не објективно говорити о постојању *студија корупције* као формиране и зреле дисциплине и евентуално студија корупције у оружаним конфликтима као њене подврсте? Ако може, има ли та дисциплина научни или строго утилитарни карактер? Да ли у области проучавања корупције већ постоји нешто што би се могло назвати усвојеном парадигмом или је исправније констатовати да се она још налази у предпарадигматичком периоду, који карактерише постојање више ривалских школа? Ко чини научну заједницу специјализовану за проучавање корупције и посебно њене појаве у оружаним сукобима? Које проблеме, методе, решења, циљеве, стандарде и инструменте обухвата делатност научне заједнице специјализоване за проучавање корупције? Која су капитална дела, уџбеници и други значајни производи научне заједнице специјализоване за проучавање корупције и посебно корупције у оружаним сукобима? Шта обухвата појам корупције у савременом тренутку, који су њени доминантни појавни облици и модалитети одговора на њу као друштвени изазов и посебно како се она манифестује у току оружаних конфликта? На који начин корупција повезана са политиком која одлучује о покретању и вођењу ратова може утицати на међународну безбедност у будућности?

Друштвени значај истраживања огледа се у потреби да кроз теоријску анализу буду изведени и закључци употребљиви за примену у практичној политици („научене лекције“)

који би најпре на националном, а потом и међународном нивоу, могли били уграђени механизме за сузбијање корупције у друштвима захваћеним оружаним конфликтима или макар њено свођење на што мању меру, имајући у виду чињеницу да ниједној власти никада није пошло за руком да је у потпуности искорени. Резултат овог истраживања би практичну примену могао имати у доприносу препознавању, сузбијању и ефикаснијем процесуирању појавних облика корупције у будућим кризним ситуацијама или мисијама постконфликтне реконструкције друштава недавно изашлих из оружаних сукоба.

2. Предмет истраживања

2.1. Прелиминарно одређење предмета истраживања

Претходно излагање је показало да проблем истраживања представља сложену и широко распрострањену појаву, присутну у различитим деловима света. Један од основних мотива приликом израде овог нацрта истраживања била је тежња за квалитативним искораком у односу на до сада објављена истраживања на српском језику, где није било покушаја да се фрагментарна истраживања појаве корупције у појединим оружаним сукобима подигну на виши ниво и из форми студија случаја прерасту у вид синтезе, чији закључци би имали већу универзалну примењивост.

Стога наслов овог истраживања гласи „Међусобни утицај корупције и савремених оружаних сукоба у периоду између 1991. и 2015. године“, а његов предмет је **анализа интеракције друштвених феномена оружаних сукоба и корупције у савременом свету.**

Постојећа знања о проблему корупције у оружаним сукобима пружају обиље података који нису у довољној мери укрштани, нити адекватно аналитички обрађени (на начин који би Кун назвао „нормалним истраживањем“) да би били изведени валидни и дугорочно одрживи закључци о утицају корупције на ток и исход оружаних сукоба и утицају оружаних сукоба на облике корупције. Аутор овог нацрта верује да би се компарацијом, уочавањем логичких, онтолошких и епистемолошких веза између појава претходно посматраним у изолованом контексту или недовољно цењених, могао генерисати нови квалитет, у виду извођења валидних закључака који ће издржати критичку проверу и надаље остати део заједничког фонда сазнања од кога се полази у наредним истраживањима.

2.2. Теоријско одређења предмета истраживања

Полазећи од сложености предмета истраживања, неопходно је да буду дефинисани појмови који ће бити коришћени у истраживању. Два основна појма заступљена у предмету истраживања су „корупција“ и „савремени оружани конфликти“.

Појам корупције већ је прелиминарно објашњен у претходним поглављима овог нацрта, а за прелиминарно одређење појма „савремених оружаних конфликта“ биће узети међудржавни или унутрашњи оружани сукоби са или без учешћа спољних интервенишућих сила, који су се одиграли од завршетка Хладног рата (1991. године) и блоковске поделе света, до потписивања другог Споразума из Минска (фебруар 2015. године) којим су дефинисана начела за окончање грађанског рата у Украјини. Под појмом „оружани сукоб“, у почетној фази истраживања, биће подразумевана Клаузовицева

дефиниција рата као „чина примене силе који за циљ има приморавање противника да поступа у складу са нашом вољом“³⁹ и савременије тумачење шведског Универзитета Упсала, по коме оружани сукоб представља „употребу оружане силе између две организоване оружане групе која за исход имају најмање 25 смртних случајева повезаних са вођењем борби у једној календарској години“.⁴⁰

Појмовни оквир ће бити додатно разрађиван у току истраживања, кроз анализу и критичко преиспитивање дефиниција насталих у оквиру претходне научне продукције. При томе ће нарочита пажња бити посвећена појму „нових ратова“ које је дефинисала британска ауторка Мери Калдор, заступајући тезу да се у савременим оружаним сукобима испољавају форме насиља и криминала (укључујући и корупцију) које се више не могу подвести под традиционалне појмове рата или мира.⁴¹ Биће проучена и концепција британског економисте Пола Колијера према којој је одлука о започињању унутрашњих оружаных сукоба или упуштању у њих најчешће заснована на рационалном избору учесника, односно њиховом очекивању да ће остварити материјалну добит или променити свој дотадашњи статус у друштву, који сматрају неправедним (теорија похлепе и жалби).⁴² Антрополошке теорије оружаных конфликата професорке Универзитета Нотр Дам, у држави Индијана (САД), Керолајн Ребеке Нордстром биће анализирани у контексту њеног тумачења начина на који људи процењују да ли је потребно да започну оружани сукоб или успоставе мир, као и сагледавања средстава којима у току трајања конфликата могу бити принуђени да плаћају за неопходне услуге (укључујући давање новца, драгоцености, присилан рад и пружање сексуалних услуга).⁴³

У Преамбули *Конвенције Уједињених нација против корупције*⁴⁴ констатовано је да корупција угрожава стабилност и безбедност друштава, поткопава институције и вредности демократије, етичке вредности и правду и угрожава одрживи развој.⁴⁵ Наглашена је повезаност корупције са другим облицима криминалитета, а нарочито „организованим криминалом и економским криминалом који укључује прање новца“. Указано је на чињеницу да „случајеви корупције укључују велике количине средстава које могу чинити значајан део ресурса државе, а то представља претњу политичкој стабилности и одрживом развоју тих држава“. Стога је закључено да корупција више не представља локално питање, већ „транснационалну појаву која утиче на сва друштва и економије,

³⁹ Carl von Clausewitz, *On War*, Oxford University Press, Oxford, 2007, стр. 13.

⁴⁰ Извор: база података Универзитета Упсала: <http://pcr.uu.se/research/ucdp/definitions> (приступљено 05. 06. 2018. године).

⁴¹ Mary Kaldor, *New and Old Wars, Organized Violence in a Global Era*, Third Edition, Polity Press, Cambridge, 2012 и Mary Kaldor, In Defence of New Wars, *Stability: International Journal of Security and Development*, 2(1): 4, LSE E-prints, London, 2013, pp. 1-16.

⁴² Paul Collier and Anke Hoeffler, *Greed and Grievance in Civil Wars*, Oxford Economic Papers, Volume 56, Issue 4, October 2004, P.p. 563-595; Paul Collier and Nicholas Sambanis, *Understanding Civil War, Evidence and Analysis*, The World Bank, Washington DC, 2005 и P. Collier, L. Elliot, H. Hegre, A. Hoeffler, M. Reynal-Querol, N. Sambanis, *Breaking the Conflict Trap, Civil War and Development Policy*, World Bank, Oxford University Press, Washington DC, 2003.

⁴³ Carolyn Nordstrom, *Global Outlaws, Crime, Money, and Power in the Contemporary World*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London, 2007 и Carolyn Nordstrom, *Shadows of War, Violence, Power, and International Profiteering in the Twenty-First Century*, University of California Press, Berkeley, 2004.

⁴⁴ Извор: Канцеларија Уједињених нација за борбу против дрога, организованог криминала и корупције (UNODC): <https://www.unodc.org/unodc/en/corruption/uncac.html>, приступљено 20. 01. 2018. године.

⁴⁵ (UN, 2004), Преамбула, 6-7.

чинећи суштински важном међународну сарадњу у циљу њене превенције и контроле“. Изражено је уверење да је за ефикасну превенцију и сузбијање корупције потребан „свеобухватан и мултидисциплинаран приступ“, као и да доступност техничке помоћи може одиграти важну улогу у побољшању способности држава да јој се супротставе, уз „јачање капацитета и изградњу институција“. У циљу борбе против корупције, државе потписнице обавезале су се да, између осталог, промовишу интегритет и часно и одговорно поступање јавних службеника, у складу са темељним принципима националних правних система.⁴⁶

Програм Уједињених нација за развој (UNDP)⁴⁷ пружа техничку помоћ и савете државама кроз Глобални програм антикорупције за ефективност развоја, регионалне и програме националног нивоа.⁴⁸ Уједињене нације су нарочито заинтересоване за питање сузбијања корупције у оружаним конфликтима и постконфликтној реконструкцији друштва, због чињенице да је под њиховим мандатом од 1948. године до данас вођено преко 70 мировних операција, у току којих су њихово особље и програми били угрожени случајевима корупције или изложени безбедносним ризицима повезаним са њом.

Поред Организације уједињених нација, **Светска банка**⁴⁹ препознаје успостављање добре управе и борбу против корупције као значајне облике доприноса ублажавању сиромаштва у свету. Она покреће бројне иницијативе у овим областима, усмерене ка јачању интегритета у институцијама, свођењу на најмању могућу меру појаве корупције у пројектима које финансира, као и пружању помоћи државама да побољшају управу и сниже ниво корупције. Између осталих напора, Светска банка је основала Институт⁵⁰ који у сарадњи са другим њеним организационим јединицама пружа помоћ државама у побољшању јавне управе и обуздавању корупције. Светска банка периодично издаје Индикаторе управљања (Worldwide Governance Indicators – WGI)⁵¹ и процену стања појединачних држава.

Организација за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС)⁵² подржава добру владавину и борбу против корупције кроз низ активности попут: промоције ратификације и примене Конвенције УН против корупције и других међународних средстава, организације националних и регионалних обука о међународно-правним средствима и најбољој пракси, промовисања дијалога између влада и цивилног друштва, подршке изградњи локалних институција и сл. У борби против корупције ОЕБС блиско сарађује са међународним организацијама попут Организације за европску сарадњу и развој (ОЕСД)⁵³ и Програмом Уједињених нација за развој (UNDP). Радна група за корупцију ОЕСД-а развила је 1998. године Антикорупцијску мрежу (ACN)⁵⁴ отворену за државе Источне

---

⁴⁶ (UN, 2004), члан 8.

⁴⁷ (United Nations Development Programme [UNDP], 2013)

⁴⁸ (UNDP, 2013)

⁴⁹ (WB, 2013)

⁵⁰ (The World Bank Institute [WBI], 2013)

⁵¹ (WB, The Worldwide Governance Indicators (WGI) project, 2013)

⁵² (Organization for Security and Co-operation in Europe [OSCE], 2013).

⁵³ (OSCE, 2013)

⁵⁴ (Organization for European Co-operation and Development [OECD], Anti-corruption Network for Eastern Europe and Central Asia, 2013)

Европе и Централне Азије. Циљ Мреже је да подржи државе чланице у њиховим напорима да предупредe и боре се против корупције и представља регионални форум за промоцију антикорупцијских активности, размену информација и координацију. АСН делује путем општих састанака и конференција, подрегионалних иницијатива и тематских пројеката. Радни програм АСН обухвата пружање подршке државама учесницима у њиховим реформских активностима, посебно практичној примени антикорупцијских мера и закона. Општим састанцима АСН омогућена је дискусија између влада, цивилног сектора, донатора, међународних организација и осталих партнера. Антикорупцијска иницијатива Пакта за стабилност ЈИ развијена је у периоду од 2000. до 2004. године за Албанију, Босну и Херцеговину, БЈР Македонију, Хрватску, Румунију, Србију, Молдавију, Украјину и Црну Гору (садашња Регионална антикорупцијска иницијатива).

Савет Европе је међународна организација чије су основне вредности демократија, владавина права и заштита људских права због чега борба против корупције представља један од њених главних задатака. *Конвенција о кривичном праву* наглашава да корупција представља претњу за демократију, владавину права и људска права, подрива добру владавину, правичност и социјалну правду, ремети конкуренцију, кочи економски развој, угрожава стабилност институција и моралну основу друштва. Савет Европе се бори против корупције кроз неколико механизма: успостављање норми и стандарда, праћење њихове примене, и техничку помоћ државама за изградњу стабилних институција. Праћење примене установљених норми и стандарда спроводи Група држава против корупције (GRECO)⁵⁵, формирана 1999. године. Правни инструменти усвојени од стране Савета Европе су: *Кривичноправна конвенција о корупцији*, *Грађанскоправна конвенција о корупцији*, *Додатни протокол Кривичноправне конвенције о корупцији*, *Двадесет водећих принципа против корупције*, *Препорука о Правилима понашања за јавне службенике* и *Препорука о заједничким правилима против корупције у финансирању политичких партија и изборних кампања*.

Европска унија (ЕУ), посебно у односу на ток процеса преговора о пријему у њено чланство земаља Западног Балкана, нарочиту пажњу посвећује усклађивању националних законодавстава држава-кандидата са поглављима 23 и 24 правних тековина Уније (*acquis communautaire*). Наведеним поглављима уређене су области владавине права, слободе и безбедности, као и правосуђа и основних права. У извештајима о напретку, за сваку од држава региона Западног Балкана, борба против корупције се посебно наглашава. У Бечу је 2010. године основана Међународна академија за борбу против корупције, као заједнички подухват Канцеларије Уједињених нација за борбу против дрога и криминала, Интерпола, Канцеларије Европске уније за борбу против превара (OLAF), Републике Аустрије и других заинтересованих страна.⁵⁶

Европска унија, у оквиру концепта Заједничке безбедносне и одбрамбене политике (ЗБОП) спроводи велики број операција и мисија за управљање безбедносним кризама, које могу бити војног, цивилног или мешовитог карактера. Њене мисије су, између осталих делова света, биле ангажоване и на простору Западног Балкана (У Босни и Херцеговини, на Косову и Метохији и у Македонији) Значајан део таквих мисија за мандат има

⁵⁵ (Council of Europe, Group of States against corruption (GRECO), 2013)

⁵⁶ Званична интернет презентација Међународне академије за борбу против корупције: <https://www.iaca.int>.

постконфликтну реконструкцију и стабилизацију ратом разорених друштава, поновно успостављање владавине права и безбедности у њима, укључујући и успостављања институција надлежних за истрагу и сузбијање појава организованог криминала, корупције и ратних злочина. Европска унија стога подстиче и кроз своје фондове материјално подржава истраживачку делатност која би могла резултирати закључцима употребљивим за унапређење њене праксе.

Програм Северноатлантског савеза за изградњу интегритета и смањење корупције у области одбране⁵⁷ (*NATO Building Integrity – BI Programme*) представља део пројеката кроз чије успостављање и развој НАТО настоји да потврди своју посвећеност идеји јачања добре управе у ресору одбране и сектору безбедности. Првобитно је покренут као иницијатива у оквиру Партнерског акционог плана за изградњу институција система одбране, на заседању Савета евроатлантског партнерства, у новембру 2007. године. Чланство у НАТО није предуслов за учешће у Програму, па тако у њему активно партиципирају и учеснице Програма Партнерство за мир, међу којима и Руска Федерација (суспендована 2014. године, због анексије Крима), Украјина, Јерменија, Грузија и Молдавија. Основни циљеви Програма су подизање нивоа свести, промовисање добре праксе и развој практичних механизма који могу помоћи државама учесницама да побољшају стање интегритета и сниже присуство ризика корупције у националним секторима безбедности, истовремено јачајући транспарентност и одговорност.

Поред наведених међународних владиних организација, питањима корупције баве се и бројне међународне невладине организације попут „Међународне транспарентности“ (Transparency International – TI). Ова међународна неваљина организација је основана 1993. године, са циљем борбе против корупције на глобалном нивоу. Према пионирској улози у овом послу, броју држава у којима врши анализе, броју објављених стручних публикација и доприносу развоју методологије мерења нивоа присуства корупције у различитим деловима јавног сектора, она заслужује да буде поменута на истакнутом месту.

2.3. Операционално одређење проблема

2.3.1. Чиниоци садржаја предмета истраживања

До сада смо идентификовали једанаест основних чинилаца са којима се срећемо у овом раду, остављајући могућност да та листа буде проширена додатним запажањима, насталим у току истраживања:

- 1) држава која би на унутрашњем плану требало да буде гарант спровођења закона, заштитник права и слобода својих грађана и бранилац општег интереса њихове заједнице, а на спољном плану носилац суверенитета у систему међународних односа, али услед слабости сопствених институција и злоупотреба носилаца власти који су најчешће мотивисани личном коришћу, може постати непријатељ грађана, односно главни негатор њихових права и слобода;
- 2) грађанин који од своје државе очекује спровођење закона, заштиту својих права и слобода, одбрану индивидуалних и колективних интереса, али неретко услед злоупотреба које врше носиоци власти (мотивисани личном или коришћу одређене

---

⁵⁷ (North Atlantic Treaty Organization [NATO], 2013)

- интересне групе) бива ускраћен за остварење својих очекивања, дискриминисан, тлачен или изложен директној материјалној и моралној штети;
- 3) заједница, као колективитет грађана који заједно живе на одређеном простору и у одређеном временском оквиру, настојећи да остварују своја права и слободе, под заштитом закона и устаљених етичких норми, али која услед узурпација појединаца или друштвених елита (енг. state capture), мотивисаних личном или групном коришћу, често није у могућности да оствари очекивања својих припадника.
  - 4) носилац власти (службеник, војник или функционер) од кога се очекује да посао за који је плаћен обавља савесно, у складу са законским и етичким нормама и у најбољем интересу грађана и заједнице, али који мотивисан личном или коришћу интересне групе, понекад одступа од законитости, морала и начела добре праксе, наносећи штету грађанима и постајући друштвени паразит, односно експлоататор грађана и јавних ресурса.
  - 5) Привредни субјекти (носиоци капитала) који би требало да послују у оквиру законских и етичких норми, усвојених на нивоу држава или међународних организација, али који неретко зарад остварења сопствених интереса крше или заобилазе важећа правила, наносећи штету грађанима, заједници, државама и међународном поретку и ступајући у коруптивне односе са носиоцима власти, на националном или међународном нивоу,
  - 6) Репресивни апарат који чине: војска, полиција, службе безбедности и систем правосуђа, који у миру служи спровођењу закона, али у ванредним околностима и у току оружаних сукоба може бити инструментализован тако да спроводи вољу политичке власти, кршећи права и слободе грађана и чинећи их таоцима система огрезлог у организовани криминал и корупцију.
  - 7) Међународни чиниоци – стране државе, међународне и хуманитарне организације које се на различите начине ангажују на разрешењу започетог конфликта и могу доспети у интеракцију са коруптивним мрежама, било кроз покушаје да их осујете, било кроз аранжмане које склапају са њима.
  - 8) правни поредак – уређени систем односа заснован на уставу, законима и међународним уговорима који би требало да омогући једнак третман свим члановима националне и међународне заједнице, али који у току оружаних конфликта често бива нарушен у корист страна које контролишу репресивни апарат, на штету грађана, заједница и држава, у чему корупција може имати значајну улогу,
  - 9) међународни поредак – систем односа међу државама успостављен са идејом да омогући трајни мир и решавање свих отворених питања ненасилним путем, али који већ деценијама приказује недовољну ефикасност, нарочито у ситуацијама у којима његове најутицајније чланице дозвољавају себи кршење уговорених правила, ради остварења сопствених интереса, политичке и материјалне користи, а на штету мање моћних од себе.
  - 10) корупција – сваки облик незаконитог или неетичког понашања појединаца и држава, мотивисан материјалном или политичком коришћу, који за последицу може имати нарушавање законитости, остварење загарантованих права и слобода појединаца и група, функционисања државе, функционисање система међународног поретка и одрживост мира.

11) Оружани конфликт - употреба оружане силе између две организоване оружане групе која за исход има најмање 25 смртних случајева повезаних са вођењем борби у једној календарској години.

2.4. Временско одређење предмета истраживања

Овим истраживањем ће бити обухваћен временски период од 1991. до 2015. године. За почетну хронолошку границу узета година завршетка Хладног рата, након које су на неколико деценија били измењени односи снага у свету и начини разрешења започетих оружаних сукоба у међународном окружењу, у односу на преовлађујуће приступе из епохе биполарног света. За завршну хронолошку границу одабрана је 2015. година, у току које је руска оружана интервенција у Сирији на убедљив начин потврдила оно што се дало наслутити још од рата у Грузији из 2008. године - да се мултиполарност вратила на геополитичку сцену и да ће доћи до нове ревизије правила за разрешење оружаних сукоба у којима се преплићу интереси великих сила. У истој години „замрзнут“ је и конфликт у Украјини (споразумима из Минска), а време пред нама ће донети одговор да ли ће до његовог трајног завршетка доћи дипломатским средствима, новом војном конфронтацијом или комбинацијом та два начина.

2.5. Просторно одређење предмета истраживања

Овим истраживањем ће примарно бити обухваћен простор Европе и Средњег истока, на коме су крајем двадесетог и почетком двадесетпрвог века вођени оружани сукоби са значајним степеном ангажовања међународног фактора (Уједињених нација, НАТО, Европске уније и водећих светских сила): ратови у Ираку, бившој Југославији, Авганистану, Либији, Сирији и Украјини. У току тих конфликта трошена су значајна финансијска средства и документоване бројне појаве корупције, од којих су поједине већ биле предмет научне анализе (што даје добру основу за шире истраживање). Задржавамо право да у току истраживања просторни оквир проширимо, укључењем студија случаја о појединим оружаним конфликтима са других континената (попут Африке) у којима су такође биле ангажоване међународне мисије и где је документована појава корупције у већем обиму. Као пример таквих конфликта наводимо два рата вођена у Демократској Републици Конго од 1996. до 2003. године у вези са којима је Годфри Марингира, истраживач са Одељења за антропологију и социологију Универзитета у Кејптауну (Јужна Африка) извршио истраживање присуства корупције у редовима копнене војске Зимбабвеа, у периоду од 1998. до 2002. године.⁵⁸

2.6. Дисциплинарно одређење предмета истраживања

Као што је већ речено, карактер предмета истраживања је мултидисциплинаран, јер су за његово потпуно разумевање из различитих аспеката потребна знања из области већег броја друштвених наука: етике или моралне филозофије, економије, правних наука, историје, социологије, политикологије, психологије, а у неким деловима и теологије, јер и

---

⁵⁸ Godfrey Maringira, *Military corruption in war: stealing and connivance among Zimbabwean foot soldiers in the Democratic Republic of Congo (1998–2002)*, Review of African Political Economy, 44:154, Routledge, London, 2017, 611-623.

данас у појединим деловима Европе и значајном делу Средњег истока постоје заједнице у којима се право, па и однос према корупцији, заснива на вери.

3. Циљеви истраживања

3.1. Научни циљ истраживања

Имајући у виду чињеницу да о корупцији и њеној улози у оружаним конфликтима постоји значајан фонд расутог међусобно недовољно повезаног знања, неопходном сматрамо потребу за обухватнијим истраживањем овог питања које би резултирало систематизацијом до сада расутих знања, уочавањем и тумачењем претходно незапажених логичких и узрочно-последичних веза, на основу којих би било могуће дефинисати законитости појаве корупције у оружаним конфликтима, предвидети кретање могућих или чак вероватних трендова у будућности. У складу са овом амбицијом, истраживање би требало да буде спроведено тако да омогући постепени долазак до научног сазнања о појави која се проучава, полазећи од најнижег нивоа дескрипције према вишим нивоима – класификације, типологизације, експланације, доказивања каузалности и предикције.

Дескрипција је у овом случају неопходна, јер без јасног и детаљног описа облика понашања актера оружаних сукоба који се сматрају корупцијом, не би било могуће разумети на који начин је она до сада утицала на ток и исход ратова, као и на који начин би у будућности могла утицати на унутрашње и међународне оружане конфликте.

Класификација је нужна да би се разграничило оно што је формално-правно дефинисано као корупција, од других граничних облика понашања у току оружаних сукоба који представљају нарушавање етичких норми, често изазивају огорчење великог броја људи и могу бити мотив за деструктивну реакцију, али законски нису дефинисани као недозвољена дела.

Разумевање облика и категорија корупције који су се у оружаним сукобима јављали у прошлости, присутни су данас и могли би бити значајни у будућности, а по карактеристикама јесу или могу у значајној мери утицати на међународну безбедност, захтеваће типологизацију.

Објашњење узрочно-последичних веза појаве корупције у савременим оружаним конфликтима и важнијих друштвених чинилаца који утичу на њен настанак и развој захтеваће примену метода експланације. Већ више пута поменута амбиција да један од резултата истраживања буде указивање на могуће правце развоја корупције у оружаним сукобима у предвидивој будућности и њеног утицаја на међународну безбедност, неизоставно води нужној примени метода предикције или научног предвиђања.

3.2. Друштвени циљ истраживања

Друштвени циљ истраживања произилази из потребе за идентификовањем начина на које корупција константно, а веома често и иновативно, додатно угрожава људске заједнице захваћене оружаним конфликтима, унутрашњу стабилност држава и уговорени међународни поредак. На основу сазнања о тим појавама, процесима и законитостима према којима се одвијају, могуће је извести практично употребљиве закључке који би били дати у форми препорука и предлога за имплементацију у националне, регионалне

или чак међународне политике, како у области борбе против корупције, тако и шире, у областима спољне политике, безбедности и одбране.

4. Хипотетички оквир истраживања

У складу са дефинисаним предметом истраживања и постављеним циљевима може се поставити следећи хипотетички оквир истраживања:

4.1. Основна (генерална) хипотеза

Корупција је значајан друштвени проблем који у току оружаног конфликта угрожава функционисање институција, дестабилизује правни поредак, утиче на безбедносно окружење и може утицати на исход сукоба.

4.2. Посебне и појединачне хипотезе

4.2.1. Прва посебна хипотеза

Корупција у току оружаног конфликта угрожава функционисање државе и војске, смањује њихову ефикасност и повећава цену вођења рата.

4.2.1.1. Појединачне хипотезе изведене из прве посебне хипотезе

4.2.1.1.1. Прва појединачна хипотеза

Распрострањеност корупције пре и у току оружаног конфликта негативно се одражава на способност државе да одговори на кључне безбедносне изазове, извршава законом прописане обавезе и испуни очекивања својих грађана.

Индикатори:

- Висок ниво корупције у држави нарушава процес и квалитет доношења политичких одлука значајних за ефикасан одговор на безбедносне кризе, укључујући и оружане конфликте.
- Корупција у мирнодопском планирању и развоју капацитета система одбране и безбедности утиче на способност државе да ефикасно одговори на изазове са којима се суочава у току оружаног конфликта.
- Почетак или очекивање настанка оружаног конфликта повећавају праксу одступања од уобичајених процедура, учесталост примене хитног поступка у планирању и набавкама за потребе одбране и безбедности, што смањује транспарентност, слаби механизме демократске и цивилне контроле и повећава ниво ризика од појаве корупције.
- Лоше управљање кадровима, засновано на корупцији, непотизму, хронизму, клијентелизму, страначкој, етничкој или верској припадности, умањује способност државних органа да ефикасно одговоре на безбедносне кризе, што нарочито погубне последице има у току оружаног сукоба.
- Дуготрајна корупција, селективно примењивање закона, економско изабљивање становништва и кршење људских права, на читавој територији или у појединим деловима државе, служи као основа за настанак негативног односа грађана према

држави у целини и њеним органима власти, па у крајњем случају и покретач оружаних сукоба.

4.2.1.1.2. Друга појединачна хипотеза

Распрострањеност корупције пре и у току оружаног конфликта битно утиче на способност оружаних снага да успешно изврше своје основне задатке: одбране територију и уставно уређење, заштите животе и имовину грађана.

Индикатори:

- Услед корупције, набавка неопходног наоружања и војне опреме се не врши у складу са објективним потребама и прописаним стандардима квалитета, већ на основу лукративних интереса појединаца и група укључених у процес одлучивања, што умањује ефикасност јединица ангажованих на терену и повећава им губитке.
- Захваљујући корупцији, на чело војних и полицијских јединица, као и безбедносних служби, постављена су лица неадекватне способности и стручне спреме, што се одражава на њихову способност процене и доношења исправних одлука у кризним ситуацијама.
- Избегавање војне обавезе путем корупције умањује број расположивих регрута и резервиста за попуњу војних и полицијских јединица, што се директно одражава на попуњеност јединица ангажованих у оружаним конфликтима.
- Могућност избегавања војне обавезе путем корупције за привилеговане појединце негативно делује на мотивацију припадника оружаних снага који нису могли избећи принудну мобилизацију и умањује њихово пожртвовање у борбеним операцијама.
- Лоша материјална ситуација и криза морала утичу на припаднике оружаних снага и снага безбедности да у замену за новац или друге видове материјалне добити одају информације од значаја за успешно вођење борбених операција.
- Слабо мотивисана, неадекватно опремљена и лоше вођена војска, склона је дезертерству, предаји територије и преласку на страну противника или оснивању нових војних фракција, очекујући (између осталог) да тиме себи обезбеди боље материјалне услове.

4.2.1.1.3. Трећа појединачна хипотеза

Корупција развијена пре и у току оружаног конфликта може повећати трошкове државе повезане са вођењем рата и утицати на дужину трајања сукоба.

Индикатори:

- За потребе опремања војске, полиције и служби безбедности, уочи и у току оружаних сукоба, врши се набавка наоружања и опреме на нетранспарентан начин, често по ценама вишим од реалних и несразмерним квалитету набављене робе, при чему доносиоци одлука и са њима повезана лица неретко остварују личну добит.
- Уз образложење да је неопходно заштитити угрожену националну безбедност, опстанак државе или виталне националне интересе, приступа се набавкама нових, скувих и сложених система наоружања и војне опреме, без адекватне студије оправданости и уз остваривање профита јавних функционера, војних команданата или са њима повезаних лица.

- Значајна улагања у изградњу или обнову одбрамбене инфраструктуре врше се по убрзаном и нетранспарентном поступку, без адекватне провере оправданости, а уговори за извођење радова додељују се предузећима повезаним са лицима из државног или војног врха.

4.2.2. Друга посебна хипотеза

Појава корупције у оружаним конфликтима повезана је са смањеном способношћу државе да ефикасно спроводи законе и управља органима власти на свим деловима своје територије.

4.2.2.1. Појединачне хипотезе изведене из друге посебне хипотезе

4.2.2.1.1. Прва појединачна хипотеза

Умањена способност државе да у току оружаних конфликта гарантује владавину права на свим деловима своје територије погодује настанку и развоју корупције.

Индикатори:

- Немогућност државе да у току оружаног конфликта свим својим грађанима обезбедни правну и економску сигурност, као и елементарну безбедност, погодује успостављању неформалних центара моћи који на начине супротне прописима и уз стицање материјалне добити, пружају становништву неопходне услуге.
- Разне паравојске и локалне милиције успостављају контролне пунктове, на којима од грађана изнуђују новац у замену за слободу кретања.
- Припадницима осетљивих заједница (етничких, верских и политичких мањина) се безбеданост останак на подручју захваћеном оружаним сукобом или евакуација са њега условљавају изнудом новца и материјалних добара, при чему нема гаранција да им и након плаћања неће бити угрожени лична слобода, право на имовину, достојанство и право на живот.
- Дистрибуција хуманитарне помоћи становништву зона захваћених оружаним сукобом не врши се равноправно и бесплатно, већ дискриминативно и уз продају, при чему незаконит профит остварују припадници репресивног апарата, политичке елите или хуманитарних организација.

4.2.2.1.2. Друга појединачна хипотеза

Императив заштите виталних безбедносних интереса уочи и у току оружаног сукоба може резултирати смањењем нивоа транспарентности у раду државне управе и безбедносно-одбрамбеног апарата, као и смањеним нивоом примене закона, што ствара повољније окружење за настанак и развој корупције.

Индикатори:

- Неопходност заштите поверљивих информација, те пружања брзог и ефикасног одговора на приоритетне безбедносне изазове уочи или у току оружаног сукоба омогућава искључење јавности из већег дела процеса доношења политичких одлука, што повећава могућност појаве корупције.

- Правне и етичке норме се свесно или прећутно крше или заобилазе, уз образложење да тако налаже виши безбедносни интерес, при чему доносиоци политичких одлука остварују профит од уговорених послова и увећавају лично богатство.

4.2.2.1.3. *Трећа појединачна хипотеза*

Економска криза и криза морала које се често јављају у току оружаних конфликта додатно доприносе појави и ширењу корупције.

Индикатори:

- Опште погоршање економских услова настаје као резултат оружаног сукоба и слабљења привредне активности државе.
- Продужењем временског трајања сукоба, уз смањену или потпуно онемогућену привредну делатност државе и њеног становништва, продубљује се и економска криза на ратом захваћеним подручјима, која за последицу има кризу морала.
- Криза морала доводи до релативизације односа према етичким и правним нормама, што олакшава доношење одлуке појединаца и група да материјалну ситуацију покушају побољшати учешћем у незаконитим и неетичким радњама, попут криминала и корупције.
- Корупција, кријумчарење и организовани криминал престају да буду посматрани као друштвене аномалије, већ постају појаве чије се присуство подразумева и очекује на подручјима захваћеним оружаним конфликтима.

4.2.3. *Трећа посебна хипотеза*

Појава корупције у оружаним конфликтима значајно утиче на безбедносно окружење и може утицати на ток и исход сукоба.

4.2.3.1. Појединачне хипотезе изведене из треће посебне хипотезе

4.2.3.1.1. Прва појединачна хипотеза

Безбедност становника територија захваћених оружаним сукобима може бити значајно угрожена урушавањем институција, суспензијом примене закона и успостављањем новог политичко-безбедносног окружења у коме ће за задовољење основних животних потреба или остварење основних људских права морати да плаћају нелегалне накнаде новоуспостављеним центрима моћи.

Индикатори:

- Привремени или трајни престанак функционисања система правосуђа и система унутрашњих послова на подручјима захваћеним оружаним конфликтима.
- Настанак опште атмосфере несигурности и некажњивости „господара рата“, у којој цивилно становништво страхује за сопствену безбедност, имовину и животе.
- Појава и умножавање паравојних и параполицијских формација, приватних војних и безбедносних компанија и других оружаних структура чији правни статус није јасно регулисан.
- Успостављање неформалних односа између цивилног становништва и нових центара моћи, при чему се за пружање безбедносних гаранција становништву и задовољење

основних животних потреба захтевају материјалне накнаде, други видови компензације и успостављање клијентско-патронских односа.

- Паравојне и параполицијске формације успостављају незаконит монопол на дистрибуцију хуманитарне помоћи, залиха хране и приступ медицинским услугама, чијом злоупотребом остварују добит.

4.2.3.1.2. Друга појединачна хипотеза

Корупција може бити део политичке економије једне или више страна ангажованих у оружаном конфликту, уколико криминалне и кријумчарске мреже обезбеђују значајан део материјалне базе за успешно вођење операција.

Индикатори:

- Војне, полицијске или паравојне и параполицијске формације успостављају незаконит монопол на трговину дефицитарном робом на подручјима захваћеним оружаним конфликтом, попут: енергената, хране, сировина, дувана, алкохола и грађевинског материјала.

- Немајући друге изворе снабдевања, становништво подручја захваћених оружаним сукобима је принуђено да своје потребе задовољава куповином од носилаца монопола, по ценама мање повољним од уобичајених.

- Илегална трговина наоружањем, војном опремом, енергентима, храном, лековима, санитарским и другим потрошним материјалом обавља се чак и између сукобљених страна, при чему профит остварују представници органа власти или команданти војних и паравојних формација.

4.2.3.1.3. Трећа појединачна хипотеза

Корупција у току оружаног сукоба може послужити као средство за промену равнотеже снага на терену и утицај на исход сукоба.

Индикатори:

- Корумпирањем носилаца политичких функција, војних команданата и руководилаца обавештајно-безбедносног апарата једне или више страна учесника оружаног сукоба, противничка страна или интервенишуће спољне силе нарушавају однос снага у зони конфликта и обезбеђују остварење сопствених геополитичких интереса.
- Корумпирањем припадника мировних снага, посматрачких мисија, представника међународних и хуманитарних организација, и селективним регистрањем недозвољених радњи омогућава се једној или већем броју сукобљених страна да без последица крше норму међународног и хуманитарног права, услове примирја и одредбе националног законодавства, чиме се фаворизоване стране доводе у повољнији положај у односу на противника и омогућава им се да сукоб окончају повољнијим исходом по себе.
- Нарушавањем међународног система мера забране извоза наоружања, војне опреме и енергената у државе захваћене оружаним сукобима, које се врши захваљујући успостављању ланца корупције, мења се однос снага на терену у корист једне или

више страна којима су у дужем временском периоду наоружање, војна опрема и неопходне сировине достављани илегалним каналима, што директно утиче на исход сукоба.

- Политичке и војне елите спољних сила које врше војну интервенцију са циљем наметања мира и под условима који примарно одговарају њиховим политичким и економским интересима, повезане су са привредним субјектима који остварују економски интерес од исхода таквих интервенција и деле део њиховог профита.

5. Начин истраживања

Приступ истраживању биће претежно квалитативан, неексперименталан, дескриптиван и експликативан, а његов карактер теоријски, услед потребе да се разумеју и опишу појаве и процеси који су у прошлости и садашњем времену доводили до настанка корупције у оружаним конфликтима, начини њеног деловања на политичко, економско, социјално и безбедносно окружење, као и еволуција размишљања људи о том друштвеном проблему. Истраживање ће бити засновано на анализи доступних писаних извора и статистичких података који обрађују феномен корупције у савременим ратовима, њеног манифестовања, утицаја на локалну и међународну безбедност, као и начина на који је та проблематика теоријски и практично обрађивана у претходним деценијама. Избор метода истраживања биће условљен дефинисаним проблемом и предметом истраживања као и циљевима и хипотезама истраживања.

За потребе истраживања појаве корупције у току ратова вођених на подручју бивше Југославије (нарочито у Хрватској и Босни и Херцеговини) биће извршена детаљна анализа претходне научне продукције, али и документарне грађе институција које су се у току претходне три деценије бавиле прикупљањем доказа о случајевима ратног криминала у циљу утврђивања чињеничног стања, заштите права жртава рата и вођења судских спорова.

Значајан сегмент овог истраживања биће и анализа теоријских и практичних приступа корупцији у вези са оружаним сукобима (преко доступне литературе и писаних извора) држава које су услед спољнополитичке конфронтације тренутно или дуже изопштене из „клуба признатих демократија“ западног типа, али чији је утицај на светску и европску политику неспоран, а учешће у светској економији и геополитици значајно, попут Руске Федерације.

Од општенаучних метода које ће бити примењиване у току овог истраживања неопходно је поменути хипотетичко-дедуктивну методу, статистичку методу и компаративну методу. Чињеница да је аутор овог нацрта по основном образовању историчар у значајној мери утиче на начин његовог приступа анализи процеса и појава из прошлости, од значаја за развој односа према предмету истраживања у каснијим временским раздобљима. Стога ће историјско-компаративна метода бити незаобилазан и значајан део овог истраживања. Методе анализе, синтезе, дефиниције и класификације биће примењиване у циљу извођења закључака који су местимично могли остати неуочљиви услед обиља различитих и на први поглед неповезаних података, који истраживаче понекад доводе у ситуацију да од превише фокусирања на детаље нису у стању да сагледају слику шире појмовне или логичке целине.

Методе прикупљања података у току овог истраживања биће анализа садржаја документа, студија случаја и структурирани интервју.

Иако ће у почетној фази истраживања бити неопходно прегледати велики број **секундарних извора**, почевши од литературе (претходне научне продукције), у другој фази ће бити могуће кориштење **примарних извора**, зависно од њихове доступности истраживачу.

Мало је вероватно да ћу за ову тему имати приступ **архивској грађи**, будући да се она углавном налази у иностранству, да нећу располагати финансијским средствима за спровођење таквог истраживања и да многи архиви имају праксу чувања грађе у затвореним фондовима, који постају доступни корисницима тек 50 година након догађаја на које се односе, а предмет мог истраживања ће бити процеси из претходних 20 година.

У државама које негују начела транспарентности и добре управе, можда ћу моћи да користим **забелешке** са јавних седница парламентарних одбора, владиних или међународних комисија надлежних за истраживање случајева корупције, повезаних са оружаним конфликтима (попут америчке и британске интервенције у Ираку 2003. године). Јавно је доступан **извештај генералног инспектора одбране САД** о корупцији у оружаним снагама у току вишегодишње операције у Авганистану. Такође претпостављам да ће у случајевима вођења судских процеса против некадашњих носилаца највиших државних функција, осумњичених за корупцију која је имала везе са међународним конфликтима (попут предстојећег суђења бившем француском председнику Николи Саркозију, у вези са оптужбом да га је корумпирао бивши либијски вођа Муамер ел Гадафи), француска држава учинити доступним **записнике и видео снимке** са суђења или макар део њих, на основу којих би се могла испитати евентуална узрочно-последична веза тог личног (потенцијално коруптивног) односа са каснијом војном интервенцијом Француске против Либије, свргавањем и убиством њеног вишедеценијског владооца.

Неизоставно ћу морати да прегледам већи број међународних и националних **нормативних аката** којима је уређена област борбе против корупције, почев од *Конвенције Уједињених нација против корупције*, преко конвенција Савета Европе, па до националних закона и стратегија релевантних за ову тему. **Статистичке податке** о процесуирању корупције на годишњем нивоу моћи ћу да преузимам са интернет презентације и из публикација Канцеларије за статистику Европске уније (EUROSTAT), као и Канцеларије уједињених нација за питања дроге и организованог криминала (UNODC). Уколико ми буде одобрено двомесечно одсуство са радног места, ради стажирања у Програму „Одбрана и безбедност“ организације „Међународна транспарентност“ (Transparency International United Kingdom) у Лондону, у току 2019. или 2020. године, у сарадњи са њиховим експертима и уз менторску подршку, применио бих технику **интервјуисања** испитаника релевантних за предмет истраживања из државних институција Велике Британије, академске заједнице, цивилног сектора, медија и међународних организација.

Као модел **артефакта** који може послужити као извор за закључивање, дескрипцију и експланацију о обиму, обрасцима и последицама политичке корупције која у екстремним

случајевима доводи до унутрашњих и међународних конфликта, навео бих **елементе заплењене приватне имовине** високих државних званичника, осумњичених или осуђених за дела корупције, која по вредности знатно превазилази њихове пријављене приходе (луксузне резиденције, скупocene аутомобиле, приватне авионе, колекције драгоцености и уметничких предмета и томе слично).

6. Оправданост истраживања

6.1. Научна оправданост истраживања

Научна оправданост истраживања огледа се у потреби да проблем који је (посебно у домаћој научној заједници) анализиран фрагментарно, претежно на нивоу студија случаја и у ужим временским и просторним оквирима, буде сагледан на целовитији и свеобухватнији начин, чиме би се стекла могућност уочавања и разумевања појединих односа и узрочно-последичних веза којих истраживачи из досадашње научне продукције нису били довољно свесни.

Евентуални остваривањем нових хеуристичких (сазнајних) резултата у вези са проблемом корупције у савременим оружаним сукобима и њеног утицаја на исход ратова, у прошлости и садашњости, њиховим описом, класификацијом, типологизацијом и објашњењем, била би изграђена основа за покушај предвиђања (предикције) начина на који ће корупција повезана са оружаним сукобима утицати на друштво и међународну безбедност у догледној будућности, али и начина на који ће еволуирати њено проучавање.

6.2. Друштвена оправданост истраживања

Друштвена оправданост истраживања огледа се у потреби да кроз теоријско извођење закључака развијемо способност за допринос практичним механизмима државе и међународних организација у идентификацији појавних облика корупције у вези са оружаним сукобима или припремом за избијање потенцијалних сукоба, као и ефикасне борбе против ње, како на националном, тако и на међународном нивоу.

Лична амбиција аутора овог нацрта је да се након завршетка истраживања и одбране докторске дисертације искуша најпре као аналитичар, а потом и као практичар у мултинационалним мисијама ЕУ, ОЕБС или УН за успостављање мира или постконфликтну реконструкцију друштава разорених оружаним сукобима, у којима успостављање система за превенцију и сузбијање корупције представља један од приоритета.

СТРУКТУРА ПРОЈЕКТА:
КОРУПЦИЈА КАО ДРУШТВАНИ ПРОБЛЕМ
И ЊЕН УТИЦАЈ НА МЕЂУНАРОДНУ БЕЗБЕДНОСТ

УВОД

1. Теоријски оквир корупције

1.1. Теоријско одређење корупције

- Теоријско разматрање корупције као појаве
- Појмовно одређење корупције
- Појмовно одређење савремених оружаних конфликта
- Структура коруптивног деловања унутар држава захваћених оружаним конфликтима
- Класификација облика корупције у оружаним конфликтима

1.2. Приступ и историјски развој разумевања корупције у оружаним конфликтима

- Историјски преглед тока свести о постојању и значају корупције
- Еволуција размишљања о природи корупције и њеној улози у оружаним конфликтима
- Савремени приступи проблематици борбе против корупције у сектору безбедности и оружаним сукобима и њеног утицаја на међународну безбедност
- Савремена достигнућа у теоријском и практичном проучавању корупције у оружаним сукобима

2. Савремена пракса проучавања корупције и развоја механизма за борбу против ње

2.1. Појмовно одређење корупције у савременим оружаним конфликтима

2.2. Узроци и услови појаве корупције у друштвима захваћеним оружаним конфликтима

- Културни образац
- Слабо законско уређење
- Урушавање институција у току оружаног конфликта
- Економска слабост
- Политичка нестабилност
- Социјална неједнакост
- Економска нестабилност
- Криза морала
- Деловање оружаних формација
- Деловање привредних субјеката

- Деловање политичких странака
- Деловање организованог криминала
- Деловање међународних и хуманитарних организација
- Деловање спољних, интервенишућих, сила

2.3. Студије случаја

- 2.3.1. Корупција у току рата у Авганистану
- 2.3.2. Корупција у току рата у Ираку
- 2.3.3. Корупција у ратовима на простору бивше Југославије
- 2.3.4. Улога корупције у рату у Украјини

2.4.Класификација типова корупције који се јављају у оружаним сукобима

- Ситна корупција у оружаним конфликтима
- Велика или политичка корупција у оружаним конфликтима

2.5. Појавни облици корупције у оружаним сукобима

- Корупција у процесу доношења политичких одлука повезаних са настанком и током оружаног конфликта
- Корупција у процесу опремања репресивног апарата, уочи и у току оружаног конфликта
- Корупција као део политичке економије рата
- Корупција у оружаном конфликту као средство за неутралисање режима међународних санкција
- Ситна корупција и њен утицај на живот цивилног становништва у току оружаног конфликта
- Корупција као оруђе страног политичког и војног интервенционизма

2.6. Опште законитости појаве корупције у савременим оружаним конфликтима

- Заједничке карактеристике корупције у оружаним конфликтима које превазилазе географске и културне разлике
- Специфичности корупције у оружаним конфликтима везане за поједине културне матрице

3. Заједнички именитељи корупције у оружаним конфликтима и могући правци њеног даљег развоја

4. Начин на који оружани сукоб мења природу и појавне облике корупције

5. Механизми за смањење нивоа корупције у оружаним сукобима

6. Закључак

ЛИТЕРАТУРА:

- 1) Zaid al - Ali, *The Struggle for Iraq's Future, How Corruption, Incompetence and Sectarianism Have Undermined Democracy*, Yale University Press, New Haven and London, 2014.
- 2) Peter Andreas, *The Clandestine Political Economy of War and Peace in Bosnia*, *International Studies Quarterly*, Oxford, 2004, 48, 29–51.
- 3) M. Berdal, D. M. Malone, *Greed and Grievance: Economic Agendas in Civil Wars*, Lynne Rienner Publishers, Boulder, Colorado, 2000.
- 4) Sarah Chayes, *Thieves Of State, Why Corruption Threatens Global Security*, W. W. Norton & Company New York, London, 2015.
- 5) Carl von Clausewitz, *On War*, Oxford University Press, Oxford, 2007.
- 6) Ibrahim Elbadawi & Håvard Hegre, *Globalization, Economic Shocks, and Internal Armed Conflict*, *Defence and Peace Economics*, 19:1, Routledge, London, 2008 pp 37-60.
- 7) John Gerring, *Social Science Methodology, A Unified Framework*, Second edition, Cambridge University Press, Cambridge, 2012, pp. 184-191, 263.
- 8) Michael L. Gross, *Moral Dilemmas of Modern War: Torture, Assassination, and Blackmail in an Age of Asymmetric Conflict*, Cambridge University Press, Cambridge, 2010.
- 9) Philippe Le Billon, *Buying Peace or Fuelling War: the Role of Corruption in Armed Conflicts*, *Journal of International Development*, 15, New York, 2003, pp 413–426.
- 10) Jonathan V. Marshall, *The Lebanese Connection, Corruption, Civil War, and the International Drug Traffic*, Stanford University Press, Stanford, 2012.
- 11) Hicham Bou Nassif, 'Second-Class': *The Grievances of Sunni Officers in the Syrian Armed Forces*, *Journal of Strategic Studies* 38:5., Routledge, London, 2015, pp 626-649.
- 12) Paul Collier and Anke Hoefler, *Greed and Grievance in Civil Wars*, *Oxford Economic Papers*, Volume 56, Issue 4, October 2004, P.p. 563-595.
- 13) Paul Collier and Nicholas Sambanis, *Understanding Civil War, Evidence and Analysis*, The World Bank, Washington DC, 2005.
- 14) P. Collier, L. Elliot, H. Hegre, A. Hoefler, M. Reynal-Querol, N. Sambanis, *Breaking the Conflict Trap, Civil War and Development Policy*, World Bank, Oxford University Press, Washington DC, 2003.
- 15) Ray Fisman and Miriam A. Golden, *Corruption What Everyone Needs to Know*, Oxford University Press, Oxford, 2017.
- 16) Stephen A. Harmon, *Terror and Insurgency in the Sahara-Sahel Region, Corruption, Contraband, Jihad and the Mali War of 2012–2013*, Ashgate Publishing Company, 2014.
- 17) Lesslie Holms, *Corruption, a Very Short Introduction*, Oxford University Press, Oxford, 2015.
- 18) Lloyd C. Irland, *State Failure, Corruption, and Warfare: Challenges for Forest Policy*, *Policy, Journal of Sustainable Forestry*, 27:3, Taylor & Francis, London, 2008, pp 189-223.
- 19) Mary Kaldor, *New and Old Wars, Organized Violence in a Global Era*, Third Edition, Polity Press, Cambridge, 2012.
- 20) Mary Kaldor, In Defence of New Wars, *Stability: International Journal of Security and Development*, 2(1): 4, LSE E-prints, London, 2013, pp. 1-16.
- 21) David Keen, *When war itself is privatized*, *Times Literary Supplement* (December), London, 1995.

- 22) David Keen, *Endless War? Hidden Functions of the 'War on Terror'*, Pluto Press, London, 2006.
- 23) David Keen, *Useful Enemies, When Waging Wars is More Important than Winnin Them*, Yale University Press, 2012.
- 24) Nick Kochan and Robin Goodyear, *Corruption: The New Corporate Challenge*, Palgrave Macmillan, 2011, 136-37.⁵⁹
- 25) Jonas Lindberg and Camilla Orjuela, *Corruption in the aftermath of war: an introduction*, *Third World Quarterly*, Vol. 35, No. 5, Routledge, London, 2014, 723–736.
- 26) Godfrey Maringira, *Military corruption in war: stealing and connivance among Zimbabwean foot soldiers in the Democratic Republic of Congo (1998–2002)*, *Review of African Political Economy*, 44:154, Routledge, London, 2017, 611-623.
- 27) Natascha S. Neudorfer and Ulrike G. Theuerkauf, *Buying War Not Peace: The Influence of Corruption on the Risk of Ethnic War*, *Comparative Political Studies*, Vol. 47(13), SAGE Publications, New York, 2014, pp.1856 – 1886.
- 28) Džozef s. Naj, *Kako razumevati međunarodne sukobe - uvod u teoriju i istoriju*, Stubovi kulture, Beograd, 2006.
- 29) Carolyn Nordstrom, *Global Outlaws, Crime, Money, and Power in the Contemporary World*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London, 2007.
- 30) Carolyn Nordstrom, *Shadows of War, Violence, Power, and International Profiteering in the Twenty-First Century*, University of California Press, Berkley, 2004.
- 31) Joseph S. Nye, *Corruption and Political Development: A Cost-Benefit Analysis*, *The American Political Science Review*, Vol. 61, No. 2 (Jun., 1967), pp. 417-427.
- 32) Malin J. Nystrand (2014) *Petty and grand corruption and the conflict dynamics in Northern Uganda*, *Third World Quarterly*, 35:5, 821-835.
- 33) Тијана Д. Перић Дилигенски, *Институционални фактори политичке корупције на постјугословенском простору (2000 – 2014)*, докторска дисертација, Факултет политичких наука, Београд, 2016.
- 34) Therése Pettersson & Peter Wallensteen, *Armed Conflicts, 1946–2014*, *Journal of Peace Research*, Vol. 52(4), SAGE Publication Inc, New York, 2015, 536–550.
- 35) Cecily Rose, *Anti-Corruption Norms, Their Creation and Influence on Domestic Legal Systems*, Oxford University Press, Oxford, 2015.
- 36) Richard Rose and Caryn Peiffer, *Paying Bribes for Public Services: A Global Guide to Grass- Roots Corruption*, Palgrave Macmillan, 2015.
- 37) Robert I. Rotberg and Theodore K. Rabb, *The Origin and Prevention of Major Wars*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002.
- 38) Camilla Orjuela, *Corruption and identity politics in divided societies*, *Third World Quarterly*, 35:5, Routledge, London, 2014, pp 753-769.
- 39) John Sopko, *Corruption in Conflict: Lessons Learned from the U. S. Experience in Afghanistan*, Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction, Washington, 2015.
- 40) Eric Uslander, *Corruption, Inequality and the Rule of Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2008.

---

⁵⁹ Књига садржи главу о корупцији у линијама за снабдевање трупа у ратним зонама (136-37).

Документи:

- 1) European Union (2003). *A Secure Europe in a Better World, European Security Strategy*. Преузето 20. септембра 2013. године, са <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>.
- 2) European Union (2008). *Report on the Implementation of the European Security Strategy - Providing Security in a Changing World*. Преузето 20. септембра 2013. године, са <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>.
- 3) Transparency International (2013). *Defence and Security Programme, Government Defence Anticorruption Index*. Преузето 25. септембра 2013. године, са <http://government.defenceindex.org/>
- 4) United Nations (2004). *United Nations Convention against Corruption*. Преузето 25. септембра 2013. године, са <http://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CAC>
- 5) World Economic Forum (2014). *The Global Competitiveness Report 2013-2014, Full Data Edition*. Преузето 18. фебруара 2014. године са http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2013-14.pdf

Извори са Интернета:

- 1) Council of Europe (2013). *Group of States against corruption (GRECO)*. Преузето 3. октобра 2013. године са, http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/default_en.asp.
- 2) Europa. Summaries of EU Legislation (2013). *The Stockholm Programme*. Преузето 3. октобра 2013. године са, http://europa.eu/legislation_summaries/human_rights/fundamental_rights_within_european_union/jl0034_en.htm.
- 3) European Commission (2013). *Home Affairs. Corruption*. Преузето 3. октобра 2013. године са, http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/corruption/index_en.htm.
- 4) European Commission (2011). *Report from The Commission to the European Parliament and the Council, based on Article 9 of Council Framework Decision 2003/568/JHA of 22 July 2003 on combating corruption in the private sector*. Преузето 18. септембра 2013. године са, http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/corruption/docs/report_corruption_private_sector_en.pdf.
- 5) Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (2013). *Building Integrity and Reducing Corruption in the Defence Sector*. <http://www.dcaf.ch/Project/Building-Integrity-and-Reducing-Corruption-in-the-Defence-Sector>.
- 6) NATO Building Integrity Programme (2013). Преузето 21. септембра 2013. године са, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_68368.htm.
- 7) NATO Building Integrity Conference website (2013). Преузето 21. септембра 2013. године, са <http://bi2013.org/>.
- 8) Organization for European Co-operation and Development (2013). *Anti-corruption Network for Eastern Europe and Central Asia*. Преузето 25. септембра 2013. године, са, <http://www.oecd.org/corruption/acn/>
- 9) Organization for Security and Co-operation in Europe (2011). *OSCE, Anti-Corruption Academy agree to co-operate on fighting corruption*. Преузето 25. септембра 2013. године, са <http://www.osce.org/eea/76258>.

- 10) United Nations Development Programme (2013). *Anti-Corruption*. Преузето 25. септембра 2013. године, са http://www.undp.org/content/undp/en/home/ourwork/democraticgovernance/focus_areas/focus_anti-corruption.
- 11) United Nations Development Programme (2013). Rebeca Grynspan: Opening Remarks at the side event during the 68th UN General Assembly, “*Looking to 2015 and beyond: The role for anti-corruption and governance*”. Преузето 25. септембра 2013. године, са http://www.undp.org/content/undp/en/home/ourwork/democraticgovernance/focus_areas/focus_anti-corruption/
- 12) United Nations Office on Drugs and Crime (2013). *UNODC's Action against Corruption and Economic Crime*. Преузето 23. септембра 2013. године, са <http://www.unodc.org/unodc/en/corruption/index.html?ref=menuse>.
- 13) The World Bank (2013). *About*. Преузето 25. септембра 2013. године, са <http://wbi.worldbank.org/wbi/about>.
- 14) The World Bank (2013). *Governance & Anti-Corruption*. Преузето 20. септембра 2013. године, са <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/WBI/EXTWBIGOVANTCOR/0,,menuPK:1740542~pagePK:64168427~piPK:64168435~theSitePK:1740530,00.html>.
- 15) The World Bank Institute (2013), Преузето 23. септембра 2013. године са, <http://wbi.worldbank.org/wbi>
- 16) The World Bank (2013). *The Worldwide Governance Indicators (WGI) project*. Преузето 22. септембра 2013. године са, <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.asp>.
- 17) Званична интернет презентација Програма за податке о конфликтима Универзитета Упсала: <http://ucdp.uu.se> (приступљено 09. 06. 2018. године)